

PREDGOVOR

U knjizi *Vlast i pravopis* nastoji se prikazati povijest hrvatskog pravopisa od sredine 19. stoljeća do konca 1990. godine, točnije rečeno jezično-političke okolnosti u kojima pravopisna knjiga intervencijom vlasti dobiva status službenog pravopisa. Uvodno se razmatraju prve odluke prosvjetnih vlasti kojima se nastoji u Banskoj Hrvatskoj stabilizirati jezični standard, što znači propisati i jedinstven pravopis, ali se pritom ne propisuje nijedna pravopisna knjiga te zaključci o pravopisu Zemaljskog školskog odbora, savjetodavnog tijela Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, doneseni u prvoj polovici 1877. godine. Podrobno se razmatraju okolnosti u kojima je vlada koncem 1880-ih donijela odluku o „fonetičkom pravopisu“, uzima se pritom posebno u obzir uloga filologa i saborskih zastupnika Armina Pavića i Tome Maretića, te se potom raspravlja o *Hrvatskom pravopisu* (1892) Ivana Broza, o prvom modernom ujedno i odlukom prosvjetnih vlasti prvom službenom hrvatskom pravopisnom priručniku. U posebnim se odsječcima raspravlja o recepciji *Hrvatskog pravopisa*, posebice saborskim raspravama o pravopisu, o uvodeњу *Hrvatskog pravopisa* u hrvatsko školstvo na području Istre i Dalmacije, o izdanjima *Hrvatskog pravopisa* koja je priređivao Dragutin Boranić i o njihovom službenom statusu do konca razdoblja u kojemu je Hrvatska (Trojedna Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija) sastavni dio Austro-Ugarske Monarhije, o prvom tzv. alternativnom pravopisnom priručniku (Artur Gavazzi, *Pravopisni rječnik*, 1906). U prikazu međuratnog razdoblja (Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, potom Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, poslije Kraljevina Jugoslavija) ključni su segmenti: četiri izdanja *Pravopisa hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1921, 1923, 1926, 1928) Dragutina Boranića; odluka ministra prosvjete Kraljevine SHS o tome da se osnuje Pravopisna komisija o ujednačenju pravopisa, koja će izraditi Pravopisno uputstvo (1929) na temelju kojega će se provesti pravopisna unifikacija (D. Boranić, *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 1930; *Pravopis hrvatskosrpskoga jezika*, 1934, 1937; A. Belić, *Правопис српскохрватског књижевног језика*, 1930, 1934); rasprave o „fonetici“ i „etimologiji“ u hrvatskom pravopisu, odluka bana Banovine

Ivana Šubašića o pravopisu (1940) kojom je i službeno uspostavljeno pravopisno stanje prije unifikacije (D. Boranić, *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 1940, 1941). Za vrijeme Drugog svjetskog rata u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj većinski je stav hrvatskih filologa da pravopis treba ostati „fonetički“ (sastanak hrvatskih filologa u lipnju 1941), što je u osnovi potvrđeno Ministarskom naredbom o hrvatskom pravopisu (1941). U skladu s tom naredbom izrađen je *Hrvatski pravopis* Franje Cipre, Petra Guberine i Krune Krstića, no knjiga je prije dovršetka tiskanja zabranjena i uništena. Na temelju zakonske odredbe da se u hrvatskom jeziku piše „po korienskom, a ne po zvučnom pravopisu“ (1941) te u skladu s Provedbenom naredbom (1942) ministra prosvjete izradio je Adolf Bratoljub Klaić uz suradnju članova Hrvatskog državnog ureda za jezik knjižicu *Koriensko pisanje* (1942), a potom su Cipra i Klaić uz suradnju članova Ureda za hrvatski jezik sastavili *Hrvatski pravopis* (1944). Nakon završetka Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj (Federalna Hrvatska/Federalna Država Hrvatska, potom Narodna Republika Hrvatska, poslije Socijalistička Republika Hrvatska), federalnoj jedinici u sastavu Jugoslavije (Demokratska Federativna Jugoslavija, potom Federativna Narodna Republika Jugoslavija, poslije Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija), odlukom prosvjetnih vlasti i službeno je potvrđen povratak na pravopis kakav je bio propisan u vrijeme Banovine Hrvatske. U knjizi se podrobno prikazuju segmenti razdoblja od 1945. do konca 1960-ih: D. Boranić, *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1947, 1951); rad Pravopisne sekcije Hrvatskog filološkog društva na pravopisu hrvatskog književnog jezika; rasprave o „zajedničkom pravopisu“, Anketa *Letopisa Matice srpske*; pravopis hrvatskosrpskog (srpskohrvatskog) književnog jezika Matice hrvatske i Matice srpske, tzv. Novosadski pravopis. U posebnim se poglavljima podrobno raščlanjuje jezičnopolitički spor u vezi s *Hrvatskim pravopisom* (1971) Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Mogušša, koji je u konačnici vlast zabranila i uništila, a potom spor u vezi s *Pravopisnim priručnikom hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1986) Vladimira Anića i Josipa Silića objavljivanje kojega je vlast u konačnici – uvjetujući da se u naslovu pravopisne knjige hrvatski književni jezik zamijeni nazivom hrvatski ili srpski – ipak dopustila. Na završnim stranicama knjige riječ je o pravopisu i vlasti 1990. godine.

Pisanje knjige bilo je olakšano utoliko što su u jezikoslovnoj kroatistici već obrađeni pojedini odsječci povijesti hrvatskog pravopisa, u prvom redu posljednja četvrtina 19. stoljeća te razdoblje 1918–1945. Na osnovi goleme građe nastojalo se što preciznije prikazati i raščlaniti odnos vlasti i pravopisa (politike i filologije) od sredine 19. stoljeća do konca 1990. godine te tako s jedne strane produbiti, koliko je to bilo moguće, naše dosadašnje poznavanje povijesti hrvatskog pravopisa, s druge strane

osvijetliti dosad manje-više neistražene odsječke standardnog razdoblja hrvatskog pravopisa. U knjigu su uvršteni ranije objavljeni radovi: o pravopisnim politikama od 1945. do 1960. (*Otpor. Zbornik radova Zagrebačke slavističke škole*, 2014), o *Hrvatskom pravopisu* iz 1971. (*Jezične, književne i kulturne politike. Zbornik radova Zagrebačke slavističke škole*, 2015), o *Pravopisnom priručniku* iz 1986. (*Romanoslavica*, 2016). Ovdje su ti radovi u pojedinim dijelovima temeljito prerađeni te znatno, gotovo za trećinu, prošireni.

Zahvaljujem akademiku Stjepanu Damjanoviću i profesoru Ivanu Markoviću na spremnosti da se prihvate recenziranja rukopisa i na poticajnim objekcijama, kolegici Jasmini Han na pomnu čitanju teksta, Gordani Obrovac, Magdaleni, Marku i Miroslavu na čitanju i pomoći pri izradi kazala imena te izvršnoj urednici Romani Horvat i glavnom Matičinu uredniku Luki Šeputu na svesrdnoj uredničkoj pomoći. Konačno zahvaljujem ljubaznim zaposlenicama i zaposlenicima Knjižnice i Arhiva Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, posebice onima u Međuknjižničnoj posudbi i na 3. katu u Čitaonici periodike, na pomoći u nerijetko mukotrpnom pronalaženju i prikupljanju građe bez koje ne bi bilo moguće napisati ovu knjigu.

K. M.